

Uvod v diferencialno geometrijo

Jaša Knap

27. oktober 2023

1 Uvod

Definicija 1.1. Topološki prostor M je n -dimenzionalna mnogoterost, če za vsak $m \in M$ obstaja okolica $m \in U \subseteq M$ in homeomorfizem $\varphi : U \rightarrow V^{\text{odp}} \subseteq \mathbb{R}^n$ (pri tem je $V \approx B^n$).

Primer 1.2. Naslednje množice so primeri mnogoterosti.

1. $M = \mathbb{R}^n$ je n -dimenzionalna mnogoterost,
2. S^1 je 1-dimenzionalna mnogoterost,
3. $S^n = \left\{ (x_1, x_2, \dots, x_n, x_{n+1}) \mid \sum_{j=1}^{n+1} x_j^2 = 1 \right\} \subseteq \mathbb{R}^{n+1}$ je n -dimenzionalna mnogoterost,
4. Projekтивni prostori $\mathbb{R}P^n = B^n / \sim$, kjer je $\vec{x} \sim \vec{y} \iff \vec{y} = -\vec{x}$ so n -dimenzionalne mnogoterosti.
5. Grupa

$$\text{SU}(2) = \left\{ g = \begin{pmatrix} \alpha & \beta \\ -\bar{\beta} & \bar{\alpha} \end{pmatrix} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{C}, \det g = 1 \right\}$$

je 3-dimenzionalna mnogoterost. Topološko in geometrijsko je namreč $\text{SU}(2) = S^3$. To je primer Lijeve grupe.

6. Grupa

$$\text{SO}(3) = \left\{ g = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix} \mid g^T = g^{-1}, \det g = 1 \right\}.$$

Izkaže se, da je $\text{SO}(3) = B^3 / \sim = \mathbb{R}P^3$. To velja, ker vsaka preslikava iz $\text{SO}(3)$ predstavlja rotacijo prostora, vsako rotacijo pa lahko predstavimo z osjo in velikostjo kota vrtenja. Pri tem kota π in $-\pi$ predstavljata vrtenje za isti kot. Če točki v krogli $B(0, \pi)^3 \approx B^3$ priredimo os in njeno razdaljo od izhodišča proglasimo za velikost kota vrtenja ter enačimo iste rotacije, dobimo natanko projekivni prostor $\mathbb{R}P^3$.

1.1 Gladke mnogoterosti

Na topoloških mnogoterostih bi radi znali odvajati različne objekte, kot so na primer funkcije, krivulje, tenzorji itd. Zato moramo mnogoterosti opremiti z dodatno strukturo. Za začetek se spomnimo definicije odvedljivosti preslikav v evklidskih prostorih.

Definicija 1.3. Preslikava $F : W^{\text{odp}} \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ je odvedljiva v točki $w \in W$, če obstaja linearna preslikava $A : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ in preslikava $\mathcal{O} : W \rightarrow \mathbb{R}^n$, da za vse ustrezne argumente velja

$$F(w + h) = F(w) + Ah + \mathcal{O}(h)$$

in $\lim_{h \rightarrow 0} \frac{\|\mathcal{O}(h)\|}{\|h\|} = 0$. Odvod preslikave F v točki w je preslikava $A = D_w F = (DF)_w$.

Definicija 1.4. Preslikava $F : W^{\text{odp}} \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ je odvedljiva na množici W , če je odvedljiva v vsaki točki $w \in W$.

Definicija 1.5. Difeomorfizem je bijektivna odvedljiva preslikava, ki ima odvedljiv inverz.

Definicija 1.6. Naj bo M n -dimenzionalna mnogoterost. Gladek atlas \mathcal{U} na M je družina parov $\mathcal{U} = \{(U_\alpha, \varphi_\alpha) \mid \alpha \in A\}$, če za vsak $\alpha \in A$ velja:

1. $U_\alpha^{\text{odp}} \subseteq M$
2. $\varphi_\alpha : U_\alpha \rightarrow V_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n$ je homeomorfizem za nek $V_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n$
3. $\{U_\alpha \mid \alpha \in A\}$ je pokritje M
4. za vsaka $\alpha, \beta \in A$ je preslikava $g_{\alpha\beta} = \varphi_\beta \circ \varphi_\alpha^{-1} : (\varphi_\alpha)_*(U_\alpha \cap U_\beta) \rightarrow (\varphi_\beta)_*(U_\alpha \cap U_\beta)$ difeomorfizem

Dodatek: Če so vse prehodne preslikave $g_{\alpha\beta}$ k -difeomorfizmi z zveznim k -tim odvodom, imamo \mathcal{C}^k -atlas. Če so vse preslikave gladke, imamo \mathcal{C}^∞ -atlas, če so vse analitične, pa \mathcal{C}^ω -atlas.

Opomba. Preslikava $g_{\alpha\beta}$ iz prejšnje definicije je preslikava iz $U_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$. Torej jo znamo odvajati in vemo, da je v izbranih koordinatah na \mathbb{R}^n matrika odvoda enaka Jacobijevi matriki:

$$F(x_1, \dots, x_n) = \begin{pmatrix} F_1(x_1, \dots, x_n) \\ \vdots \\ F_n(x_1, \dots, x_n) \end{pmatrix} \implies D_w F = \begin{pmatrix} \frac{\partial F_1}{\partial x_1} & \dots & \frac{\partial F_1}{\partial x_n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial F_n}{\partial x_1} & \dots & \frac{\partial F_n}{\partial x_n} \end{pmatrix}_w.$$

Definicija 1.7. Topološka mnogoterost M , ki premore kakšen gladek atlas, je gladka mnogoterost.

Za motivacijo naslednje definicije se spomnimo dejstva, da vemo, kakšne so gladke preslikave iz $\mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$. Nismo pa še definirali gladkih preslikav iz mnogoterosti $M \rightarrow \mathbb{R}$.

Definicija 1.8. Naj bo M n -dimenzionalna mnogoterost. Funkcija $f : M \rightarrow \mathbb{R}$ je gladka, če je gladka vsaka preslikava $f \circ \varphi_\alpha^{-1} : V_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$.

Definicija 1.9. Naj bo (M, \mathcal{U}) gladka mnogoterost. Krivulja $\gamma : (a, b) \rightarrow M$ je gladka krivulja, v M , če za $\forall \alpha \in A$ velja, da je $\varphi_\alpha \circ \gamma : (a, b) \rightarrow V_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n$ gladka krivulja v $V_\alpha \subseteq \mathbb{R}^n$.

Definicija 1.10. Atlasa $\mathcal{U} = \{(U_\alpha, \varphi_\alpha) \mid \alpha \in A\}$ in $\mathcal{V} = \{(W_\beta, \varphi_\beta) \mid \beta \in B\}$ na mnogoterosti M sta ekvivalentna, če za vsak par $(\alpha, \beta) \in A \times B$ iz $U_\alpha \cap W_\beta \neq \emptyset$ sledi, da je

$$\psi_\beta \circ \varphi_\alpha^{-1} : (\varphi_\alpha)_*(U_\alpha \cap W_\beta) \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow (\psi_\beta)_*(U_\alpha \cap W_\beta) \subseteq \mathbb{R}^n$$

difeomorfizem.

Opomba. Ekvivalentnost atlasov je ekvivalenčna relacija, ekvivalenčni razred atlasa \mathcal{U} označimo z $[\mathcal{U}]$.

Definicija 1.11. Naj bo M topološka mnogoterost in \mathcal{U} gladek atlas na M . Potem je $[\mathcal{U}]$ gladka struktura na M .

Opomba. Dejstvo, da lahko obstajajo kakšne netrivialne (eksotične strukture) na mnogoterostih, je zelo netrivialno. Iz Donaldsonovega in Freedmanovega izreka sledi, da ima \mathbb{R}^4 neštavno neskončno eksotičnih gladkih struktur. Vsi ostali \mathbb{R}^n imajo zgolj svojo trivialno in nobene eksotične.

2 Gladke vložene ploskve

V splošnem bi lahko mnogoterosti obravnavali kot abstraktne matematične strukture, ki ne prebivajo nujno v evklidskih prostorih. Pri uvodu v diferencialno geometrijo pa se bomo v glavnem ukvarjali z eno in dvodimenzionalnimi mnogoterostmi, vloženi v prostor \mathbb{R}^3 .

Definicija 2.1. Množica $X \subseteq \mathbb{R}^3$ je gladka vložena ploskev, če za vsak $m \in X$ obstaja kroglja za m $W \subseteq \mathbb{R}^3$ in gladka funkcija $f : W \rightarrow \mathbb{R}$, za katero velja

1. $X \cap W = f^{-1}(\{0\})$
2. $(Df)_w \neq 0$ za vsak $w \in X \cap W$

Vložena ploskev $X \subseteq \mathbb{R}^3$ je tudi abstraktna mnogoterost. Poglejmo si, kako bi konstruirali atlas na X . Vzemimo točko $m \in X$. Po definiciji vložene ploskve obstaja nivojnica $f : W \ni m \rightarrow \mathbb{R}$ in vemo, da $D_m f = \left(\frac{\partial f}{\partial x}, \frac{\partial f}{\partial y}, \frac{\partial f}{\partial z} \right) (m) \neq 0$. Zdaj se spomnimo izreka o implicitni funkciji. Naj bo $m = (x_0, y_0, z_0)$ in BŠS naj bo $\frac{\partial f}{\partial z}(m) \neq 0$. Torej obstaja gladka okolica $V \ni (x_0, y_0) \subseteq \mathbb{R}^2$ in gladka funkcija $g : V \rightarrow \mathbb{R}$, da velja $f(x, y, g(x, y)) = 0$ za vsak $(x, y) \in V$. Po potrebi lahko množico W zmanjšamo na $W_0 \subseteq W$, da dobimo difeomorfizem

$$\begin{aligned} r : V &\longrightarrow W_0 \cap X \\ (x, y) &\longmapsto (x, y, g(x, y)) \end{aligned}$$

z inverzom

$$\begin{aligned} \varphi : W_0 \cap X &\longrightarrow V \\ (x, y, z) &\longmapsto (x, y). \end{aligned}$$

Ta inverz je v bistvu projekcija na prvi dve koordinati. Če definiramo $U = W_0 \cap X$, postane par (U, φ) karta na X .

2.1 Metrika na ploskvi

Če hočemo meriti razdalje med pari točk na gladki mnogoterosti, potrebujemo še dodatno strukturo – metriko. Ta nam omogoča merjenje dolžin krivulj. Če si predstavljamo krivuljo $\gamma : (a, b) \rightarrow M$, je najbolj naravna definicija njene dolžine

$$\mathcal{L}(\gamma) = \int_a^b \|\dot{\gamma}(t)\| dt.$$

Znati moramo torej izračunati dolžino oziroma normo tangentnega vektorja. Najbolje je, če je ta norma porojena s skalarnim produktom, torej $\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle}$.

Naj bo $\langle \cdot, \cdot \rangle$ neki skalarni produkt na $\mathcal{V} = \mathbb{R}^n$ in naj bo $\{v_1, \dots, v_n\}$ baza za \mathcal{V} , ki ni nujno ortonormirana. Vzemimo vektorja $\vec{x} = \sum_{i=1}^n a_i v_i$ in $\vec{y} = \sum_{i=1}^n b_i v_i$. Potem velja, da je skalarni produkt enak

$$\langle \vec{x}, \vec{y} \rangle = \sum_{i,j=1}^n a_i b_j \langle v_i, v_j \rangle = \begin{pmatrix} a_1 & \dots & a_n \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \langle v_1, v_1 \rangle & \dots & \langle v_1, v_n \rangle \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \langle v_n, v_1 \rangle & \dots & \langle v_n, v_n \rangle \end{pmatrix} \begin{pmatrix} b_1 \\ \vdots \\ b_n \end{pmatrix}$$

Iz simetričnosti skalarnega produkta ($\langle v_i, v_j \rangle = \langle v_j, v_i \rangle$) sledi, da je zgornja matrika simetrična. Iz pozitivne definitnosti skalarnega produkta ($\langle v_i, v_i \rangle > 0$) pa sledi še pozitivna definitnost te matrike.

Opomba. Kvadratne matrike so lahko koordinatni zapisi linearnih preslikav iz $\mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, lahko pa so tudi koordinatni zapisi skalarnih produktov. To je odvisno od tega, kako se matrike transformirajo pri prehodu v različno bazo.

Naj bo P poljubna preslikava med bazama, L_e linearna preslikava glede na bazo $\{e_1, \dots, e_n\}$, L_f pa glede na bazo $\{f_1, \dots, f_n\}$. Potem iz algebre 1 vemo, da je

$$L_f = PL_eP^{-1}.$$

Zdaj pa izpeljimo, kako se transformira matrika skalarnega produkta. Naj bosta $a_f = Pa_e$ in $b_f = Pb_e$. Potem dobimo iz enakosti

$$\begin{aligned}\langle a_f, b_f \rangle &= \langle a_e, b_e \rangle \\ a_f^T A_f b_f &= a_e^T A_e b_e \\ a_e^T P^T A_f P b_e &= a_e^T A_e b_e, \forall a_e, b_e.\end{aligned}$$

Od tod sledi, da je $P^T A_f P = A_e$ oziroma zaradi ortogonalnosti P ekvivalentno

$$A_f = PA_eP^T.$$

Torej transformacijska pravila določajo vrsto preslikave, podobno kot pri fiziki.

Preden se lotimo definicije tangentne ravnine, se spomnimo naslednje definicije.

Definicija 2.2. Naj bo preslikava $F : W \subseteq \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ odvedljiva. Rang preslikave F v točki $w \in W$ je enak rangi matrike $D_w F$. Pravimo, da ima F v točki $w \in W$ maksimalen rang, če ima matrika $D_w F$ maksimalen rang.

Definicija 2.3. Naj bo $X \subseteq \mathbb{R}^3$ vložena ploskev in točka $m \in X$. Tangentna ravnina $T_m X$ je množica tangent vseh krivulj v X , ki v času $t = 0$ gredo skozi m .

$$T_m X = \{\dot{\gamma}(0) \mid \gamma : (-\varepsilon, \varepsilon) \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3 \text{ krivulja, } \gamma(0) = m\}$$

Trditev 2.4. $T_m X$ je dvodimenzionalen realni vektorski podprostor v \mathbb{R}^3 .

Dokaz: Naj bo $r : V \subseteq \mathbb{R}^2 \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$ neka regularna parametrizacija ploskve X (to pomeni, da mora biti rang preslikave r maksimalen, torej konstantno enak 2) v okolici točke $m \in X$. Naj bo $p = (u, v) \in V \subseteq \mathbb{R}^2$. Pišimo

$$r(p) = r(u, v) = \begin{pmatrix} x(u, v) \\ y(u, v) \\ z(u, v) \end{pmatrix}.$$

Naj bo $m = r(u_0, v_0)$. Trdimo, da je $T_m X = \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$. Najprej dokažimo inkluzijo $T_m X \subseteq \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$. Naj bo $\gamma : (-\varepsilon, \varepsilon) \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$, $\gamma(0) = m = r(u_0, v_0)$ poljubna krivulja. Direktno po definiciji tangentne krivulje sledi $\dot{\gamma}(0) \in T_m X$. Dokazati moramo $\dot{\gamma}(0) \in \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$. Naj bo $\gamma(t) : (-\varepsilon, \varepsilon) \rightarrow V$ podana z $\beta(t) = r^{-1}(\gamma(t))$. Ker je preslika preslikave β vsebovana v \mathbb{R}^2 , obstajata funkciji $u(t), v(t)$, da je $\beta(t) = (u(t), v(t))$. Pri tem velja, da je $\beta(0) = (u(0), v(0)) = (u_0, v_0)$. Vidimo, da je $\gamma(t) = r(u(t), v(t))$. Po verižnem pravilu za odvajanje imamo

$$\dot{\gamma}(0) = \frac{d}{dt} \Big|_{t=0} \gamma(t) = (D_{(u_0, v_0)} r) \dot{\beta}(0).$$

Torej je $\dot{\gamma}(0) \in \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$.

Nato dokažimo še obratno inkluzijo $T_m X \supseteq \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$. Vzemimo poljuben vektor \mathbb{R}^2 in naj bo $v = (D_{(u_0, v_0)} r \cdot w)$. Potrebujemo krivuljo $\gamma(t)$, $\gamma(0) = m$, za katero bo veljalo $\dot{\gamma}(0) = v$. Oglejmo si

$$(D_{(u_0, v_0)} r) (\dot{\beta}(0)) = \frac{d}{dt} \Big|_{t=0} r(\beta(t)).$$

Trdimo, da za $\gamma(t) = r(\beta(t))$ velja, da je $\dot{\gamma}(0) \in T_m X$. To je res, saj velja, da je $\gamma(t) : (-\varepsilon, \varepsilon) \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$, hkrati pa velja tudi $\gamma(0) = r(\beta(0)) = r(u_0, v_0) = m$. Torej velja, da je $T_m X = \text{im}(D_{(u_0, v_0)} r)$. Ker smo zahtevali, da je parametrizacija regularna, je matrika $D_{(u_0, v_0)} r$ reda 2, torej je $T_m X$ dvodimenzionalen vektorski prostor. \square

Opomba. Tangentna ravnina je pravi vektorski prostor in ne afin kot recimo pri analizi 2a.

Do nadaljnjega nas bodo zanimale lokalne lastnosti ploskev, zato bomo delali v glavnem s ploskvami, ki jih lahko pokrijemo z eno samo karto oziroma z eno samo parametrizacijo.

Definicija 2.5. Metrika na ploskvi $X \subseteq \mathbb{R}^3$, opremljeni s parametrizacijo $r : V \subseteq \mathbb{R}^2 \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$, je preslikava

$$g : X \longrightarrow M_2(\mathbb{R})$$

$$m \longmapsto \begin{pmatrix} g_{11}(m) & g_{12}(m) \\ g_{21}(m) & g_{22}(m) \end{pmatrix},$$

kjer za vsak $m \in X$ velja $g_{12}(m) = g_{21}(m)$ in $g(m)$ je pozitivno definitna matrika. To lahko povemo s pogojema $\det g(m) > 0$ in $g_{11}(m) > 0$.

Opomba. Za drugo parametrizacijo ploskve X bi dobili druge koeficiente matrike.

Naj bo $\gamma : [a, b] \rightarrow X$ krivulja. Njeno parametrizacijo r lahko napišemo v obliki $\gamma(t) = r(u(t), v(t))$ za primerne funkcije $u, v : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$, $\beta(t) = (u(t), v(t))$, $\gamma(t) = r(\beta(t))$. V koordinatah lahko zapišemo

$$\gamma(t) = \begin{pmatrix} x(u(t), v(t)) \\ y(u(t), v(t)) \\ z(u(t), v(t)) \end{pmatrix},$$

$$\dot{\gamma}(t) = \frac{d}{dt} \Big|_{t=t_0} r(\beta(t)) = (D_{(u_0, v_0)} r)(\dot{\beta}(t_0)) = \begin{pmatrix} \frac{\partial x}{\partial u} & \frac{\partial x}{\partial v} \\ \frac{\partial y}{\partial u} & \frac{\partial y}{\partial v} \\ \frac{\partial z}{\partial u} & \frac{\partial z}{\partial v} \end{pmatrix}_{(u_0, v_0)} \begin{pmatrix} \dot{u} \\ \dot{v} \end{pmatrix} = r_u(u_0, v_0) \dot{u}(t_0) + r_v(u_0, v_0) \dot{v}(t_0).$$

To je razvoj vektorja $\dot{\gamma}(t_0)$ po bazi $\{r_u(u_0, v_0), r_v(u_0, v_0)\}$ prostora $T_{\gamma(t_0)} X$, ki pa ni nujno ortogonalna. Pravzaprav je ortogonalna le v precej posebnih primerih.

Definicija 2.6. Dolžina krivulje $\gamma : [a, b] \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$ glede na metriko g je v parametrizaciji r podana s formulo

$$\mathcal{L}_g(\gamma) = \int_a^b \sqrt{\begin{pmatrix} \dot{u}(t) & \dot{v}(t) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} g_{11} & g_{12} \\ g_{21} & g_{22} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \dot{u}(t) \\ \dot{v}(t) \end{pmatrix}} dt$$

Ustrezni skalarni produkti na ravnini $T_m X$ so glede na parametrizacijo r podani s predpisi $\langle r_u, r_u \rangle_g = g_{11}$, $\langle r_u, r_v \rangle_g = g_{12}$, $\langle r_v, r_v \rangle_g = g_{22}$. Naj bo sedaj ambientni prostor \mathbb{R}^3 opremljen s fiksnim evklidskim skalarnim produktom, in koeficiente g_{ij} poračunamo z njim (na enak način kot prej). Pri tem uporabimo naslednje standardne oznake:

$$E(u, v) = \langle r_u(u, v), r_u(u, v) \rangle, \quad F(u, v) = \langle r_u(u, v), r_v(u, v) \rangle, \quad G(u, v) = \langle r_v(u, v), r_v(u, v) \rangle.$$

Včasih tudi zlorabimo notacijo

$$E(m) = E(r(u, v)) = E(u, v).$$

Definicija 2.7. Metrika na $X \subseteq \mathbb{R}^2$, ki je glede na $r : V \rightarrow X \subseteq \mathbb{R}^3$ podana z matrično funkcijo

$$g_f : V \longrightarrow M_2(\mathbb{R})$$

$$(u, v) \longmapsto \begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u \\ v \end{pmatrix},$$

se imenuje prva fundamentalna forma ploskve.

Opomba. Dolžina krivulje $\mathcal{L}(\gamma)$ glede na prvo fundamentalno formo ploskve sovpada z običajno dolžino krivulje:

$$\begin{aligned} \mathcal{L}(\gamma) &= \int_a^b \|\dot{\gamma}(t)\| dt = \int_a^b \sqrt{\langle \dot{u}r_u + \dot{v}r_v, \dot{u}r_u + \dot{v}r_v \rangle} dt \\ &= \int_a^b \sqrt{\begin{pmatrix} \dot{u}(t) & \dot{v}(t) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \langle r_u, r_u \rangle & \langle r_u, r_v \rangle \\ \langle r_u, r_v \rangle & \langle r_v, r_v \rangle \end{pmatrix}_{(u(t), v(t))} \begin{pmatrix} \dot{u}(t) \\ \dot{v}(t) \end{pmatrix}} dt \\ &= \int_a^b \sqrt{\begin{pmatrix} \dot{u}(t) & \dot{v}(t) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix}_{(u(t), v(t))} \begin{pmatrix} \dot{u}(t) \\ \dot{v}(t) \end{pmatrix}} dt. \end{aligned}$$

Izomorfizmi v diferencialni geometriji so izometrije, katerih definicija pa je nekoliko drugačna, kot bi morda pričakovali.

Definicija 2.8. Preslikava $f : X \rightarrow \tilde{X}$ nad dvema ploskvama $X, \tilde{X} \subseteq \mathbb{R}^3$ je izometrija, če za vsako krivuljo $\gamma : [a, b] \rightarrow X$ velja enakost med dolžinama

$$\mathcal{L}_X(\gamma) = \mathcal{L}_{\tilde{X}}(\gamma).$$

Opomba. Izometrije med ploskvama porodijo izometrije v običajnem metričnem smislu.

Primer 2.9. 1. *fundamentalna forma na sferi glede na sferične koordinate. Če odvezamemo iz S^2 en poldnevnik, jo lahko parametriziramo s sferičnimi koordinatami:*

$$r : \begin{pmatrix} u \\ v \end{pmatrix} \subseteq V = (-\pi, \pi) \times (0, \pi) \subseteq \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^3$$

s predpisom

$$r(u, v) = \begin{pmatrix} \cos u \cos v \\ \cos u \sin v \\ \sin u \end{pmatrix}.$$

Potem dobimo parcialna odvoda

$$r_u(u, v) = \begin{pmatrix} -\sin u \cos v \\ -\sin u \sin v \\ \cos u \end{pmatrix}, \quad r_v(u, v) = \begin{pmatrix} -\cos u \sin v \\ \cos u \cos v \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Od tod sledi

$$\begin{aligned} E &= \langle r_u, r_u \rangle = 1, \\ F &= \langle r_u, r_v \rangle = 0, \\ G &= \langle r_v, r_v \rangle = \cos^2 u, \end{aligned}$$

kar lahko zapišemo v obliki

$$\begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & \cos^2 u \end{pmatrix}.$$

Primer 2.10. Naj bo X rotacijska ploskev, ki jo dobimo, če krivuljo $x = f(z)$ zavrtimo okoli osi z :

$$r : (u, v) \mapsto \begin{pmatrix} f(u) \cos(v) \\ f(u) \sin(v) \\ u \end{pmatrix}.$$

Potem imamo odvoda

$$r_u(u, v) = \begin{pmatrix} f'(u)u \cos v \\ f'(u) \sin v \\ 1 \end{pmatrix}, \quad r_v(u, v) = \begin{pmatrix} -f(u) \sin v \\ f(u) \cos v \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Od tod sledi

$$E = \langle r_u, r_u \rangle = 1 + f'(u)^2,$$

$$F = \langle r_u, r_v \rangle = 0,$$

$$G = \langle r_v, r_v \rangle = f(u)^2,$$

kar lahko zapišemo v obliki

$$\begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 + f'(u)^2 & 0 \\ 0 & f(u)^2 \end{pmatrix}.$$

Naslednji izrek nam pove povezavo med 1. fundamentalno formo in izometričnostjo ploskev.

Izrek 2.11.

Naj bo $X \rightarrow \tilde{X}$ izometrija. Tedaj obstaja par parametrizacij $r : V \rightarrow X$ in $\tilde{r} : V \rightarrow \tilde{X}$, da za pripadajoči fundamentalni formi velja

$$\begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix}_{(u,v)} = \begin{pmatrix} \tilde{E} & \tilde{F} \\ \tilde{F} & \tilde{G} \end{pmatrix}_{(u,v)}.$$

Velja tudi obratno, torej če za ploskvi X, \tilde{X} obstajata parametrizaciji r in \tilde{r} , za kateri velja zgornji sistem enačb, potem sta X in \tilde{X} izometrični.

Dokaz: Pokažimo najprej obrat (\Leftarrow). Recimo, da obstajata parametrizaciji $r : V \rightarrow X$ in $\tilde{r} : V \rightarrow \tilde{X}$, da velja

$$\begin{pmatrix} \tilde{E} & \tilde{F} \\ \tilde{F} & \tilde{G} \end{pmatrix}_{(u,v)}.$$

Naj bo $f = \tilde{r} \circ r^{-1}$. Preveriti moramo, da je f izometrija. Naj bo $\gamma : [a, b] \rightarrow X$ poljubna krivulja in primerjamo dolžini $\mathcal{L}_r(\gamma)$ ter $\mathcal{L}_r(f(\gamma))$. Potem obstaja krivulja $\beta : [\alpha, \beta] \rightarrow V$ za katero velja $\gamma(t) = r(\beta(t))$. Potem za $f(\gamma(t))$ velja

$$f(\gamma(t)) = f(r(\beta(t))) = \tilde{r}(\beta(t)).$$

Ker je $\beta(t)$ ravninska krivulja, velja

$$\gamma(t) = r(\beta(t)) = r(u(t), v(t)),$$

$$\tilde{\gamma}(t) = \tilde{r}(\beta(t)) = \tilde{r}(u(t), v(t)).$$

Torej imamo enačbi

$$\mathcal{L}_r(\gamma) = \int_a^b \sqrt{E(u, v)\dot{u}^2 + 2F(u, v)\dot{u}\dot{v} + G(u, v)\dot{v}^2} dt,$$

$$\mathcal{L}_{\tilde{r}}(\tilde{\gamma}) = \int_a^b \sqrt{\tilde{E}(u, v)\dot{u}^2 + 2\tilde{F}(u, v)\dot{u}\dot{v} + \tilde{G}(u, v)\dot{v}^2} dt.$$

Ker do posamezni sumandi enaki, sta izraza enaka, torej je $f = \tilde{r} \circ r^{-1}$ res izometrija.

Zdaj dokažimo še (\implies). Denimo, da imamo med X in \tilde{X} izomerijo $f : X \rightarrow \tilde{X}$. Naj bo $\gamma(t) = r(\beta(t)) = (u_0 + t, v_0)$ in $t \in (0, \varepsilon)$. Pri tem je točka $(u_0, v_0) \in V$ poljubna in določa točko $p = r(u_0, v_0) \in X$. Zdaj izračunamo

$$\mathcal{L}_r(\gamma(t)) = \int_0^\varepsilon \|\dot{\gamma}(t)\| dt = \int_0^\varepsilon \sqrt{\langle \dot{\gamma}(t), \dot{\gamma}(t) \rangle} dt = \int_0^\varepsilon \sqrt{\langle r_u, r_u \rangle} dt = \int_0^\varepsilon \sqrt{E(u_0 + t, v_0)} dt.$$

Sedaj si oglejmo $f(\gamma(t)) = \tilde{r}(\beta(t)) = \tilde{r}(u_0 + t, v_0)$. Potem imamo:

$$\begin{aligned} \mathcal{L}_{\tilde{r}}(f(\gamma(t))) &= \int_0^\varepsilon \|\dot{\tilde{\gamma}}(t)\| dt \\ &= \int_0^\varepsilon \sqrt{\langle \dot{\tilde{\gamma}}(t), \dot{\tilde{\gamma}}(t) \rangle} dt \\ &= \int_0^\varepsilon \sqrt{\langle \tilde{r}_u(u_0 + t, v_0), \tilde{r}_u(u_0 + t, v_0) \rangle} dt \\ &= \int_0^\varepsilon \tilde{r}(u_0 + t, v_0) dt. \end{aligned}$$

Po predpostavki o izometričnosti velja

$$\begin{aligned} \mathcal{L}_r(\gamma) &= \mathcal{L}_{\tilde{r}}(f(\gamma)) \\ \int_0^\varepsilon \sqrt{E(u_0 + t, v_0)} dt &= \int_0^\varepsilon \sqrt{\tilde{E}(u_0 + t, v_0)} dt. \end{aligned}$$

Če uporabimo izrek o povprečni vrednosti, dobimo

$$E(u_0 + \hat{t}, v_0)\varepsilon = \tilde{E}(u_0 + \hat{t}, v_0)\varepsilon$$

in če pošljemo $\varepsilon \rightarrow 0$, dobimo zaradi zveznosti funkcij

$$E(u_0, v_0) = \tilde{E}(u_0, v_0).$$

Še lažje ta rezultat dobimo tako, da na obeh straneh odvajamo po ε in vstavimo $\varepsilon = 0$. Če zdaj vzamemo $\beta(t) = (u_0, v_0 + t)$, dobimo po enakem postopku kot prej

$$G(u_0, v_0) = \tilde{G}(u_0, v_0).$$

Nato vzamemo $\beta(t) = (u_0 + t, v_0 + t)$ in imamo

$$\begin{aligned} \mathcal{L}_r(\gamma) &= \int_0^\varepsilon \sqrt{E(u_0 + t, v_0 + t) + 2F(u_0 + t, v_0 + t) + G(u_0 + t, v_0 + t)} dt, \\ \mathcal{L}_r(\gamma) &= \int_0^\varepsilon \sqrt{\tilde{E}(u_0 + t, v_0 + t) + 2\tilde{F}(u_0 + t, v_0 + t) + \tilde{G}(u_0 + t, v_0 + t)} dt. \end{aligned}$$

Če zdaj zopet odvajamo po ε in vstavimo $\varepsilon = 0$, dobimo enakost integrandov v točki (u_0, v_0) , od koder sledi

$$F(u_0, v_0) = \tilde{F}(u_0, v_0).$$

□

Primer 2.12. Ali je stožec brez ene tvorilke izometričen kosu ravnine? Naj bo podan

$$S = \{(x, y, z) \mid x^2 + y^2 + z^2 = 1\}.$$

Parametriziramo ga z

$$r(u, v) = (u \cos v, u \sin v, u)$$

in po znanem postopku dobimo

$$\begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & u^2 \end{pmatrix}.$$

Pričakujemo, da bo S izometričen nekemu krožnemu izseku. Če definiramo

$$\tilde{r}(u, v) = (\alpha u \cos(\beta v), \alpha u \sin(\beta v), 0)$$

dobimo sistem enačb

$$\begin{pmatrix} \tilde{E} & \tilde{F} \\ \tilde{F} & \tilde{G} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \alpha^2 & 0 \\ 0 & \alpha^2 \beta^2 u^2 \end{pmatrix}.$$

Pogoj

$$\begin{pmatrix} E & F \\ F & G \end{pmatrix}_{(u,v)} = \begin{pmatrix} \tilde{E} & \tilde{F} \\ \tilde{F} & \tilde{G} \end{pmatrix}_{(u,v)}$$

je izpolnjen pri $\alpha = \sqrt{2}$, $\beta = \frac{1}{\sqrt{2}}$ (če bi zamenjali predznake α in β , bi dobili drugačne parametrizacije). Torej je stožec S izometričen krožnemu izseku s parametrizacijo

$$\tilde{r}(u, v) = \left(\sqrt{2}u \cos\left(\frac{1}{\sqrt{2}}v\right), \sqrt{2}u \sin\left(\frac{1}{\sqrt{2}}v\right), 0 \right).$$

Na tej točki se pojavi naravno vprašanje: ali znamo poiskati vse ploskve v \mathbb{R}^3 , ki so izometrične ravnini? Izkaže se, da znamo, saj velja naslednji izrek.

Izrek 2.13.

Naj bo ploskev X izometrična kakšnemu kosu ravnine. Potem je X bodisi stožec, valj, ali kakšna tangentna premonosna ploskev.

Definicija 2.14. Naj bo $\gamma : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^3$ prostorska krivulja, parametrizirana z naravnim parametrom. Tangentna premonosna ploskev, podana s krivuljo γ , je del prostora \mathbb{R}^3 , ki ga opiše tangenta na $\gamma(t)$ na intervalu $t \in [a, b]$.